

of Hippocrates. This pledge was renewed in Lithuania in 1997. The goal of the Association is the humanization of medicine, it is an obligation faithfully to preserve justice and a responsibility which is implemented in the practice of medicine through the realization of the postulates of Hippocrates. An important area the Association's activities is the promotion of enlightenment on issues of fertility as well as encouragement and implementation of natural family planning in Lithuania. Abortion is a great evil, and in order to avoid it, Lithuania has to resolutely take the first steps towards the implementation of a law protecting the human fetus from its very beginning. The right to life from conception to a natural death in the future should be included into the Constitution of the Republic of Lithuania. The harm of abortions is multifaceted and the victims of abortions include not only the one annihilated in fact but also the mother, the father, the entire family. A society suffering from the abortion mentality must be treated and protected. For this purpose it is important to seek help not only from social organizations and the Church, but also to develop a state-supported strategy and policy which would be based on a sensible view of human life and its relation to the practice of abortion, based on justice and responsibility. Our society suffers from moral and civil diseases (hatred, revenge, cruelty, aggression, murders, suicides and so on) and it needs prevention and cure from them.

An important problem is that of incurable, extremely ill patients, lonely, neglected elders, handicapped people left in the silence of their own suffering. The development of a palliative network in medicine is an urgent task of medicine. It is very important to create

a broad network of volunteers – the supporters of palliative medicine – in Lithuania.

The article presents the results of the past decade of work of the association: the implementation of the announcement of World Patient Day on February 11 and World Life Day (the last Sunday of April), designated as state holidays to be commemorated and celebrated through the organization of conferences, seminars, concerts, and life marches in Lithuanian cities. Members of the Association took the initiative to erect crosses and monuments in memory of the unborn children as well as a memorial sculpture called "Motherhood", to honor and venerate future mothers. The article also lists the publications of the members of association on the issues of the protection and defense of life. The association, together with the other governmental and social organizations, organized two national and international conferences each year.

The article shows the direction of work of the association for the period from 2007 to 2011, seeking to bring Lithuania closer to the culture of a life free of the annihilation of the unborn, free of euthanasia and seeking to develop a system of medicine which will be faithful to humanist and ethical principles.

Correspondence to: A.Šaulauskienė, the Lithuanian association of the World doctors federation "Pro Human Life". Ž.Liauksmingo 5 01101 Vilnius, Lithuania. E-mail: zsveikata@takas.lt

Gauta 2007-01-24

LYTINIO SUSIVALDYMO SVARBA IR JO VAIDMUO ASMENS EMOCINEI BRANDAI

B. OBELIENĖ, K. PUKELIS, G. VAITOŠKA

Vytauto Didžiojo universiteto Santuokos ir šeimos studijų centras,

Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakultetas,

Gamingo Tarptautinis teologijos institutas santuokos ir šeimos studijoms, Austrija

Raktažodžiai: lytinis susivaldymas, lytinė abstinencija, seksualumas, brandus seksualumas, lytiškumas, lytinė trauka, paauglio lytinė tapatybė.

Santrauka

Ankstyvas paauglių lytinis gyvenimas sukelia daug neigiamų medicininių, socialinių, kultūrinių padarinių ir, kaip patvirtina istoriniai šaltiniai, iškreipia visuomenės formaciją. Įvairiose paauglių rizikingos lytinės elgsenos prevencinėse programose dažniausiai kalbama tik apie tris šios elgsenos sunkias pasekmes: paauglių nėštumą, lytiškai plintančias ligas ir AIDS/ŽIV. Tačiau žymiausi psichoanalitikai ir raidos specialistai tvirtina, jog ankstyvi lytiniai ryšiai iškreipia jausminį, emocinį paauglių brendimą, sudaro prielaidas psichiniam

ir dvasiniam nebrandumui, kuris pasireiškia baimė prisiimti atsakomybę ir sukuria tam tikrą vartotojiškumu grįstą tarpasmeninio bendravimo kultūrą. Lytinė trauka – fizinis gėris, kuris moraliniu gėriu žmogui tampa tik jį įsameninus, perkeitus meile ir atsakomybe. Seksualumas – tai žmogaus lytiškumo išraiška, galinti pasireikšti priklausomai nuo lytinės traukos įsameninimo lygmenų, dvejopu būdu, kaip brandus seksualumas ir kaip neįsamenintos, meile ir atsakomybe nepalietos, neperkeistos, grynosios gamtinės jėgos išraiška žmoguje. Seksualiai įmagnetinta aplinka ir seksas, kaip dirbtinai sukurtas žmogaus seksualumo taikynys, neleidžia plisti lytinio susivaldymo tradicijai. Atsakių ankstyvos lytinės patirties paauglystėje, ne tik atsiranda laiko ir

erdvės asmeninio identiteto formavimuisi, bet ir apsaugoma nuo emocinių traumų, susijusių su neišvengiamu santykių iširimu. Lytinis susivaldymas – psichinės sveikatos požymis, vienintelė sąlyga meilės ir aistros integracijai. Bręstančiai asmenybei būtina išsiugdyti dorinę valią, kurios pagalba valdomas lytinis potraukis. Valia iš(si)ugdoma tik lytinio auklėjimo (bet ne lytinio švietimo) pagalba.

IVADAS

Paskutiniais dešimtmečiais Lietuvoje didelį susirūpinimą kelia tiek sveikatos, tiek ugdymo specialistams vaikų lytinis gyvenimas. Įvairiose paauglių rizikingos lytinės elgsenos prevencinėse programose dažniausiai kalbama tik apie tris šios elgsenos sunkias pasekmes: paauglių nėštumą, lytiškai plintančias ligas ir AIDS/ŽIV [22,26,39]. Tačiau, kaip tvirtina psichoanalitikas E. Eriksonas [7], ankstyva paauglių lytinė patirtis (lytiniai santykiai) yra susijusi su savęs įtvirtinimu bei viršenybės ieškojimu ir todėl nepasiekia brandaus seksualumo, kuris visada yra meilės kitam asmeniui dalis, lygmens. Kaip pažymi V. Franklis, Sh. Bueller [15] M. Pipher [31], ankstyvi lytiniai ryšiai iškreipia jausminį, emocinį paauglių brendimą, sudaro prielaidas psichiniam ir dvasiniam nebrandumui, kuris pasireiškia baime prisieimti atsakomybę ir sukuria tam tikrą vartotojiškumą grįstą tarpasmeninio bendravimo kultūrą. Todėl ankstyvus lytinius santykius galima vertinti kaip svarbiausią tarpasmeninių ryšių nebrandumo ir net kaip šeimos erozijos priežastį. Paauglystės metai žmogaus gyvenime yra ypatingi. Tai skirtingai kiekvieno vaiko išgyvenamas pereinamasis laikotarpis, kurio metu paauglys ieško atsakymo į egzistencinį klausimą: kas aš esu? Savosios tapatybės paieškos (neatsiejamoms nuo lytinės saviiidentifikacijos), tai – procesas, reikalaujantis laiko ir ramybės [7,38]. Ankstyva lytinė patirtis atima ir viena, ir kita. Lytinė abstinencija paaugliui būtina jaunos asmenybės subrendimui. Deja, šiai svarbesnei lytinio susivaldymo vertei skiriama per mažai arba neskiriama visai jokio dėmesio. Paauglių ankstyvosios lytinės patirties priežastis tiriančiuose mokslo darbuose [6,35] išryškėja atsainus paauglių požiūris į lytinius santykius: dažniausiai nurodomi nebrandūs motyvai (smalsumas, atsitiktinumas, apsvaigus nuo alkoholio ir pan.), paskatinę paauglius pradėti lytinį gyvenimą. Pasaulinių (Pasaulio sveikatos organizacija, JT vystymosi fondas, JT vystymosi programa) ir vietinių organizacijų (Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba) organizacijų, besirūpinančių paauglių sveikata, siūlomose paauglių rizikingos lytinės elgsenos pasekmėmis

mažinimo programose, tokiose kaip „Jaunimui palankios paslaugos Lietuvoje“ [36] ar „Parama veiksmingam ir koordinuotam jaunų žmonių sveikatos ir raidos stiprinimui Lietuvoje“ [26], visas dėmesys sutelktas ne į vidinių jaunuolio bundančio lytinių impulsų valdymo galių stiprinimą, bet į lytinio švietimo ir medicininių paslaugų derinimą, kuris padėtų užtikrinti kontracepcijos vartojimą ir leistų išvengti lytiškai plintančių ligų, AIDS/ŽIV ir nėštumo tarp paauglių. Ankstyvų lytinių santykių pasekmes galima suskirstyti į dvi grupes pagal jų pasireiškimo laiką: greitai pasireiškiančias ir pasireiškiančias neribotą laiką, turinčias įtakos visam gyvenimui: psichinei sveikatai ir asmens socialinei ir dvasinei gerovei. Dažniausiai greitai pasireiškiančios pasekmės (paauglių nėštumai, LPL ir AIDS/ŽIV) yra labiausiai akivaizdžios ir reikalauja medikų pagalbos. Todėl, visiškai suprantama, šios pasekmės labiau yra sveikatos apsaugos profesionalų nei pedagogų ar psichologų dėmesio objektas. Tačiau diegiant tik šių „nepageidaujamų pasekmių“ išvengimo ar mažinimo sampratą, kai nėra pakankamai ugdoma(-si) visuminė lytinės abstinencijos vertė (tai išryškėja iš atsainios paauglių nuostatos lytinių santykių atžvilgiu), ne tik paauglio emocinei brandai, bet ir visuomenės formacijai padaroma didžiulė žala.

Kaip patvirtina daugelyje šalių atlikti moksliniai tyrimai [19,30,35], geri santykiai šeimoje, (tėvų tarpusavio ir vaikų-tėvų santykiai) yra pagrindinis ankstyvos lytinės patirties prevencijos šaltinis. Susidaro tam tikra nepertraukiama priežasčių-pasekmių grandinė: darna šeimoje geriausiai gali apsaugoti paauglį nuo ankstyvos lytinės patirties, tačiau ši patirtis trukdo sukurti darnius ryšius šeimoje. Vadinasi, kiekviena ateinanti karta turės vis mažesnę galimybę sukurti darnią šeimą ir apsaugoti savo vaikus nuo ankstyvų lytinių santykių, kurie savo ruožtu taps naujos šeimos subyrėjimo priežastimi. Istorinė patirtis patvirtino, kad lytinio potraukio valdymas yra svarbi civilizuotos visuomenės gyvenimo dalis. Anglų istorikas J. Unwinas [37] atrado, jog šešiolikoje jo ištirtų aukštai išsivysčiusių civilizacijų bei aštuoniasdešimtyje primityvių kultūrų nekintamai galiojo seksualinės energijos sublimacijos dėsnis: lytinių impulsų suvaldymas, pasireiškiantis monogamija ir priešvedybinių santykių apribojimu, tarnavo stimuliu aukštiems kultūriniais, socialiniams pasiekimams bei šių civilizacijų ekspansijai. Civilizacijoms, pasiekusioms aukštą lygį bei susilpnintiems seksualinės moralės reikalavimus, prasidėdavo palaipsnis kultūros smukimas ir pozicijų su kitomis civilizacijoms praradimas (J. Unwinas tyrė Šumerų, Babilono, Egipto, Asirijos, Romos, Indijos, Japonų ir kt. civilizacijas bei Afrikoje, Azijoje gyvenančias primityvių kultūrų

tautas). Pasak J. Unwino [37], kiekviena visuomenė gali rinktis arba energingą vystymąsi, arba seksualinę laisvę: tyrimai rodo, jog abu dalykus visuomenė gali suderinti ne daugiau kaip vienos kartos gyvenimo laikotarpiu.

Darbo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų teorinė analizė bei sintezė.

Darbo tikslas – atskleisti lytinio susivaldymo svarbą ir vaidmenį asmens emocinei brandai.

Seksualumo ir lytiškumo sampratos

Dažnai lytiškumo ir seksualumo sampratos yra vartojamos kaip sinonimai, nors jos nėra tapačios. Vienodos prasmės suteikimas skirtingoms sampratomis visada kelia rimtų susikalbėjimo problemų, tačiau lytiškumo ir seksualumo sampratų vartoseną yra labiau pasaulėžiūrinė nei kalbinė, t.y. kylanti daugiau dėl esminio požiūrio į žmogų skirtumų, nei dėl svetimų žodžių vartojimo lietuvių kalboje. Šiandienėje visuomenėje vis labiau prigyjanti nuostata, jog žmogus – biologinis, socialinis, kultūriškai apspręstas konstruktas, tarsi nuošalėje palieka krikščioniškąją tradiciją, kurioje žmogus suvokiamas kaip dviejų skirtingų prigimčių – kūno ir dvasios – nedaloma vienovė [25]. Pirmuoju atveju žmogaus egzistencijai lytiškame būvyje nusakyti dažniau vartojamas žodis „seksualumas“, o antruoju – „lytiškumas“. Lytiškumo samprata yra žymiai platesnė ir turiningesnė nei seksualumo. Lytiškumas suprantamas kaip žmogaus egzistencija dviejuose skirtinguose būviuose, buvimo, bendravimo su kitais, kūrybos ir meilės išreiškimo būdas [29], o seksualumas kaip vienas iš lytiškumo išraiškos būdų.

Žmogaus lytiškumas skleidžiasi trijose žmogiškojo buvimo plotmėse: biologinėje, psichinėje ir dvasinėje [3,23,28]. Anot A. Paškaus [28], šiose plotmėse lytiškumas pasireiškia skirtingus tikslus turinčiomis meilėmis:

Biologinėje plotmėje: – *fizinis lytiškumas* → *fizinė meilė(geidžiančioji) / seksas-tikslas* – „aš“.

Psichinėje plotmėje: – *psichinis lytiškumas* → *jausminė (geidžiančioji) meilė* – *tikslas* – „aš“.

Dvasinėje plotmėje: – *dvasinis lytiškumas* → *dvasinė/valingoji (palankumo) meilė* → *tikslas* – „tu“.

Tiek psichinio, tiek fizinio lytiškumo/seksualumo tikslas, nesant valingosios meilės, asmuo pats sau. Lytiškumo raiška šiose dviejose plotmėse uždaro žmogų jo poreikių būtinybėje ir tik vienintelė palankumo meilė yra jį išlaisvinanti, transcendentali, nes nukreipta į kitą asmenį, kuriuo gali būti ne tik žmogus, bet ir Kūrėjas. Palankumo meilės, išgyvenamos dvasinėje žmogaus buvimo plotmėje, didžiulė moralinė jėga yra tikrojo gėrio troškimas kitam asmeniui [40]. Kitas asmuo trokštamasis ne dėl savęs, kaip yra išgyvenant geidžiančiąją meilę

(fizinę ir psichinę meilės), bet dėl jo paties.

Lytinis potraukis susijęs su biologinės plotmės fiziniu lytiškumu, tai – individo savaiminis kūno juslinis ir jausminis jautrumas tiek vidiniams, tiek išoriniams (kurių nemaža dalis yra ir kultūriškai apspręstų) kitos lyties individo lytiniais dirgikliais [40]. Grynai biologinė išraiška, t.y. tik kūno jauslių ir jauslių reakcija į kitos lyties individo lytinis signalus yra lytinis instinktas ir būdingas ne tik žmogui, bet ir visai gyvūnijai. Tačiau žmogaus seksualume neišvengiamai daugiau ar mažiau dalyvauja jausminės reakcijos, kurios priskiriamos psichiniam lytiškumui. Kuo gilesni ir ilgiau trunkantys jausmai, tuo labiau žmogiškojo psichinio lytiškumo plotmė artėja prie dvasinės ir atvirkščiai. Tačiau biologinėje plotmėje „žmogiškoji lytis priklauso gyvūnijos klasei, kur lyties paskirtis apsiriboja rūšies išlaikymu“ [27 p., 45]. Tiek vyriui, tiek moteriai būdinga fizinė lytinė trauka (potraukis), daugelio autorių nuomone [3,8,23,27,40], yra gamtinė jėga, tarnaujanti rūšies išlikimui, kurioje nėra nieko „individualaus, netgi nieko grynai žmogiško“ [3, p. 70]. Ją žmogus išgyvena kaip prievartą, kaip „svetimą dalyką, kaip spaudimą iš šalies“ [28, p. 21]. Tačiau lytinė trauka yra žmogaus egzistencijos sąlyga. *Homo sapiens* rūšies buvimas yra „pirminis ir pagrindinis gėris“ [40, p. 57], visi kiti gėriai: asmens saviraiška, kūryba, tobulėjimas ir pan. priklauso nuo šio pirminio gėrio. Tai genialiai numatė dar Platonas [3, p. 78]. Žmogus gali veikti ir kurti tik todėl, kad jis yra. Lytinė trauka, tai – žmoguje paslėptas kūrybinės ekstazės šaltinis [3], tai meilės potencialas. [3,4,8,17,23,27,28,32,40]. Vadinasi, žmogaus lytinis potraukis yra asmeniui, kuris nėra tik biologinė būtybė, nuolatinę įtampa sukelianti gamtinė jėga, bet ir vienintelė sąlyga, užtikrinanti žmogaus buvimą, kūrybiškumą ir sugebėjimą mylėti. Todėl ji turi kitą, svarbesnę nei biologinė – egzistencinę prasmę. Žmogaus egzistencija ne gamtos mokslų, bet filosofijos ir teologijos tyrimo objektas. Todėl tik filosofiniu būdu žvelgiant į lytinį potraukį, kaip į pačią žmogaus egzistencijos priežastį, galima atrasti jo tikrąją vertę [40]. Lytinė trauka, kaip žmogaus egzistencijos sąlyga, meilės ir kūrybos potencialas, yra neišmatuojamas neutralus gėris (gėris pats savyje). Tačiau moraliniu gėriu tampa tik jį perkeitus ir įsameninus žmogaus vidinėmis, psichinėmis ir dvasinėmis galiomis. Nors meilė išauga ir formuojasi lytinės traukos pagrindu, tačiau, pasak K. Wojtylos [40], ją kuria „pats asmuo savo valia“, t.y. aktyviomis valios pastangomis integruoja lytinį potraukį į meilę. Todėl tikrai brandžiam žmogiškam seksualumui būdingas lytinis potraukio ir meilės integralumas, kurį, pasak G. Coleman [4], išreiškia intymumas. Intymumas ne tik seksualumą

paverčia tikrai žmogišku ir autentišku, bet šie du dalykai – integralumas ir intymumas atskiria žmogų nuo gyvūno [40, p. 56]. E. Eriksonas [3, p. 263] pabrėžia, jog tikras intymumas „tvirtai laikosi įsipareigojimų“, kuriam pasiekti reikia „etinių jėgų“, todėl šis tikslas gali pareikalauti „gebėjimo paaukoti“. Visiškai žmogiškai seksualumas taip pat integruoja geismingumą ir švelnumą [40], kurie vienas be antrojo neegzistuoja, nes švelnumas žmogaus seksualume tampa siejančiu du asmenis ryšiu. Švelnumas, skirtingai nei geismingumas, išreiškia troškimą būti kartu ir žmogaus užduotis stengtis integruoti juos į tikrai „žmogišką pokalbį“ [40 p. 59].

Žmonės komunikuoja tarpusavyje ir bendrauja kūno pagalba, seksualumas neišvengiamai dalyvauja šiame procese, todėl jį galima vertinti ir kaip neverbalią kūno kalbą. Coleman [40] sugretino pagrindines verbalinės kalbos charakteristikas ir seksualumo, kaip kūno, kalbą. Šis palyginimas vaizdžiai iliustruoja žmogaus seksualumo ir gyvūno lytinio instinkto skirtumus.

1. *Kalba yra kultūriškai apspręsta.* Žmogus gimsta su fizine galimybe kalbėti, tačiau tik kultūrinė aplinka gali ją aktualizuoti. Panašiai ir su seksualumu, kuris nėra tik grynai biologiškas, bet ir kultūriškai apspręstas.

2. *Kalbos simbolizmas.* Kiekvienas garsas pažymimas tam tikru simboliu, iš kurių susideda skirtingi žodžiai. Atskirai šie simboliai turi visai kitą prasmę ar neturi jokios, nei sudėti į vieną žodį ar sąvoką. Seksualumas, kaip lytinė ekspresija, taip pat išreiškiamas tam tikrais „garsais“, pvz., bučinyne bendroje lytiškumo „kalboje“ turi labai daug reikšmių, nuo dažniausiai tėvų rodomos meilės išraiškos savo vaikams iki išdavystės, vadinamojo „Judo pabučiavimo“. Žodžiais galima pasakyti tiesą, bet galima ir meluoti. Lygiai taip pat galima sakyti tiesą ar meluoti ir kūno kalba.

3. Kalboje didžiulį vaidmenį vaidina intonacija, kalbos struktūra, atspalvis. Žmogaus seksualumo išraiška – lytinis aktas – turi taip pat daug reikšmių, priklausomai nuo to, koks jame yra kontekstas: abipusis malonumas partneriams, žymiai turiningesnis – santuokinės meilės išraiška, skirta sutuoktiniams sujungti, sukurti meilės bendruomenę ir pradėti kūdikį, ir gali turėti visiškai nežmoginantį aspektą – prievartos atveju.

4. Skirtingai nei gyvūnų garsinė komunikacija, tarnaujanti biologiniam išlikimui, žmogaus kalba peržengia išlikimo ribas. Taip pat ir žmogaus lytinė ekspresija tarnauja ne tik gyvybės pradėjimui, bet ir meilės išreiškimui.

Pats lytinis potraukis nesukuria žmogaus veiksmų, o yra tik jų potencialas. Todėl potraukis „natūraliai priklauso nuo asmens“ [40, p. 55], t.y. nuo jo savikontrolės lyg-

mens ir sugebėjimo apsispręsti, įsameninti ir priimti jį kaip gėrį: savo meilės bei kūrybos potencialą ir egzistencijos sąlygą ar kaip blogį – priešišką asmeniui, primestą gamtos jėgą, kuria reikia atsikratyti. Lytinė trauka, kaip gamtinė jėga, nuolat pareiškia savo teises ir dažnai laimi prieš asmenį [3,23,32]. Vadinasi, seksualumas gali būti išgyvenamas dvejopai: kaip akla, beasmenė gamtinė jėga (lytinė trauka) ir kaip įsamenintas, perkeistas, žmogiškas buvimo būdas, t.y. lytiškumas. Apibendrinant tai, kas pasakyta aukščiau, galima išskirti brandaus seksualumo savybes:

- 1) tarnauja *Homo sapiens* rūšies išlikimui, palikuonių gausinimui, todėl būtinos skirtingos lytys;
- 2) valdomas valios pastangomis;
- 3) yra meilės potencialas, todėl jo galutinis tikslas meilė;
- 4) yra kūrybos potencialas;
- 5) orientuotas į asmenį, todėl kitas asmuo yra tikslas;
- 6) integralus (geismingumas, švelnumas ir meilė),
- 7) intymus,
- 8) neverbalinė, kūno kalba, vadinasi, kūnu patvirtina tai, ką teigia žmogaus dvasinė siela (sako tiesą);
- 9) yra gėris.

Galima sakyti, kad seksualumas yra žmogiškosios esybės ašis, kurios viename poliuje grynoji gamtinė jėga – lytinė trauka – verčiantis ieškoti iškvos, nukreiptas į kūną, bet ne į asmenį ir realizuojamas sekse, o kitame įsamenintas, įvaldytas, meilės ir atsakomybės perkeistas, orientuotas į kitą asmenį brandus seksualumas.

Tarp šių dviejų polių – atvirkštinė priklausomybė, kuo didesnis svoris viename, tuo mažesnis kitame. Daugiausia eikvojantis fizinei „meilei“/seksui, yra mažiausiai kūrybingas [3,27,10]. Asmenybė atsiskleidžia tuo labiau, kuo labiau tolsta nuo savęs realizavimo fiziniame „meilėje“ ir artėjama link dvasinės, valingosios meilės. Tačiau tai nereiškia, kad kuriant ir mylinti asmenybė gali būti tik ta, kuri nepatiria fizinės „meilės“ ir negimdo vaikų. N. Berdiajevas tvirtina [3 p. 50], jog „Metafizine prasme fizinis kūnas yra lygiavertis dvasiai, ir kūniškumas meilėje yra lygiavertis dvasingumui“. Pasiekus valingosios meilės polių, kūniškoji meilė tampa meilės atbaigimu kūno kalba. Du, skirtingų žmogiškosios esybės polių, tikslai: giminės pratęsimas ir meilės išreiškimas yra neatskiriami, nes išplaukia ne iš skirtingų, bet iš to paties fizinio gėrio (lytinės traukos) šaltinio.

Vadinasi, brandus seksualumas – tai įsameninto, sužmoginto, perkeisto iki meilės ir kūrybos lygmens lytiškumo išraiška. Nebrandus seksualumas – neįsamenintos, meilės ir atsakomybės nepalietos, neper-

keistos, grynosios gamtinės jėgos išraiška žmoguje.

Asmens tapatybės jausmas – gebėjimo mylėti prailda

Pasak E. Eriksono [7], pagrindusio aštuonias amžiaus teorijos stadijas, kiekvienu gyvenimo periodu individas susiduria su dilema, priešpastatančia vienos iš aštuonių gyvenimo fazių sėkmingą užbaigimą nepasisekimui. Paaugliui tai tapatybės jausmas, priešpastatytas painiavai. Išgyvenant „fiziologinę revoliuciją“ brendimo laikotarpiu, jaunuolis ar jaunuolė turi „surinkti“ save į vieną visumą, susiformuoti rišlų vaizdą iš daugybės atskirų, o dažnai ir viena kitai prieštaraujančių dalelių. Vaikystėje jis ar ji turėjo identitetą, kurio vieną dalį, priklausomai nuo psichologinių šeimos sąlygų, dabar atmeta, o kitą priima. Jis/ji „įgyja naują kūną“ su naujomis emocijomis, jausmais ir mintimis, iš kurių patys stipriausi ir labiausiai viliojantys yra susiję su svajonėmis apie meilę ir priešingos lyties asmenis. Jaunuolis mėgina atsekti, kurie vaikystės polinkiai gali būti vystomi tolimesniame suaugusiojo gyvenime: pomėgiai ir svarbiausia, asmeniniai gabumai, galintys pasitarnauti pagrindu jo vėlesniame profesiniame gyvenime. Kartais jam gali tekti susigrumti ir su lytinės tapatybės klausimu, kada jis jaučia tokios tapatybės trūkumą; tokios abejonės, kaip pastebi E. Eriksonas [7], jauno žmogaus širdyje gali sukelti tikrą paniką. Apskritai kalbant, šios naujos, jau suaugusio asmens tapatybės įgijimas gali būti palygintas su gero vyno brandinimu: reikia laiko ir kantrybės, kol sužinai, kas esi, o dar ir ramybės širdyje, kuri vadovautų džiaugsmingam jaunystės veržlumui, kad jos galingi akordai susilietų į harmoningą atsiveriančios asmenybės simfonijos *forte*, o ne degeneruotų į psichologinės painiavos ir nusivylimo chaosą. E. Eriksonas [7] labai realistiškai akcentuoja, kad pati pirmoji šios naujai gimstančios asmenybės melodija grojama profesinio gyvenimo perspektyvoje: kas aš būsiu, kai tapsiu vyras ar moteris, galintis funkcionuoti visuomenėje? Kuo aš užsiimsiu? Ar būsiu geras savo profesijos atstovas, ar būsiu naudingas žmonėms? Kiti identiteto klausimai yra su tuo glaudžiai susiję: ar aš gyvensiu sėkmingą vyro ar moters gyvenimą? Ar būsiu patrauklus? Vertas meilės? Kaip tokiu tapti? E. Eriksonas [7] rašo, kad dėl šios priežasties paaugliška meilė ir santykiai bendrai pasižymi „savęs ieškojimo“ savybėmis, o jų metu labai daug kalbama apie save. Žinios apie save ateina pamažu.

Susivaldymas – gebėjimo integruoti lytinę trauką į meilę ir mylėti sąlyga

Lytinės abstinencijos vertė jaunam žmogui pirmiausia glūdi galimybėje padėti jam/jai išsiugdyti gebėjimą

mylėti. Tai be galo vertinga galimybė ne vien dėl etinių, bet ir dėl medicininių priežasčių: klinikinės psichologijos įkūrėjai, tokie kaip Z. Freudas, A. Adleris, K. G. Jungas, E. Fromas, K. Horney ir kt. vienokiu ar kitokiu būdu pabrėžė, kad gebėjimas mylėti yra tiek individo psichologinės sveikatos sąlyga, tiek jos ženklas. Z. Freudas [7, p. 265] paklausus, koks yra psichologinės normos ženklas, šis atsakė: „Lieben und arbeiten“ („Mylėti ir dirbti“). Z. Freudas [10] teigė, jog paauglys pasiekia seksualinę brandą, kai dvi srovės – seksualinė ir mylinčioji – susilieja; garsusis psichoanalitikas palygina šį procesą su „tunelio užbaigimu, kuris buvo kasamas kalvoje vienu metu iš abiejų pusių“ [10, p. 127]. Jei, pasak Z. Freudo [10], infantiliškas seksualumas yra „autoerotinis“ [10, p. 97], tai subrendusio asmens lytinis potraukis yra „subordinuotas reprodukcinėi funkcijai; jis tampa, kitaip tariant, altruistinis“ [10, p. 128]. Verta atkreipti dėmesį į primygtinį Z. Freudo [10] reikalavimą, kad brandus seksualumas turėtų būti koncentruotas į *kitą*, o ne į *save*. Kad būtų brandus, jis privalo funkcionuoti ne atskirai ir autonomiškai nuo likusios asmenybės dalies, bet turi būti integruotas į vieno žmogaus *meilę* kitam.

Pasak V. Franklio [16], pilnai integruota monogamija priklauso idealų kategorijai: jų galbūt nepasiekim, bet jų egzistavimas yra labai prasmingas. Jo teigimu, psichoseksualinio vystymosi procese jaunas žmogus pereina iš „išsklaidyto susijaudinimo“ fazės ankstyvoje paauglystėje į išsklaidyto seksualinio geismo daugelio moterų atžvilgiu fazę vėliau, kol pasiekia seksualumo ir „erotinio polinkio“ integralumą – pastarąjį terminą V. Franklis naudojo asmeninei meilei apibūdinti. Tai siejasi, iš vienos pusės, ką Z. Freudas sakė apie poreikį integruoti juslingumą ir emocionalumą, ir, iš kitos pusės, ką E. Eriksonas sakė apie meilę ir tikrą intymumą. Tačiau V. Franklis [16] dar išsamiau aprašo atvejus, kurių metu stebėjo jaunos žmones, negalinčius pasiekti šios trečios sėkmingos fizinio seksualumo ir „sveiko bei prasmingo erotiškumo“ sintezės fazės. Jaunas žmogus gali sustoti išsklaidyto seksualumo fazėje, kur niekada nepasieks suasmenintų seksualinių ryšių lygio. V. Franklio [16] patirtis rodo, kad taip gali nutikti, kai žmogus arba per anksti įvedamas į seksualinį gyvenimą, arba masturbacijos atveju. Pastaroji tema reikalauja atskiros analizės, o čia tik galime pastebėti, kad masturbacija yra tam tikro psichologinio nebrandumo ženklas. Kalbant apie jaunų vyrų per ankstyvą įsitraukimą į seksualinius santykius, remiantis tokiais psichologijos klasikais kaip E. Eriksonas ar V. Franklis, o tam tikra prasme net ir Z. Freudas, reikia pasakyti, kad dabar „saugaus sekso“ propagandoje ir menkavertėse „seksualinio švietimo“ pamokose girdimas

entuziastingas jų skatinimas gyventi lytinį gyvenimą, yra psichologiškai neraštingas: psichinės traumos prevencijos prasme saugus seksas galimas tik santuokoje.

Ankstyvo lytinio aktyvumo žala asmens savigarbai

Savęs ieškojimo santykių modeliui, kaip jį apibūdina E. Eriksonas [7], būdinga tas pats, kuo pasižymi ir visi kiti santykiai, kuriuose bendraujantys partneriai negali pakilti aukščiau savo egocentriškumo. Egocentriškumas skiriasi nuo egoizmo, kuris yra sąmoningas sprendimas elgtis savanaudiškai; egocentriškumas, tai pasąmoninis neurotiško ar nesubrendusio asmens bruožas. Abiem atvejais asmuo yra labai konfliktiškas, nes jam/jai nuolatos atrodo, kad kitas žmogus duoda nepakankamai, ar duoda ne tai, ko reikia, ar duoda netinkamu laiku ir kt. Paaugliams būdingas didelis reiklumas, kuris taip gerai pažįstamas visiems jų tėvams. Taip pat plačiai žinoma, kad paauglys ar paauglė kur kas civilizuotiau elgiasi bendraudamas su žmonėmis, kurie nėra jo/jos tėvai. Artimuose santykiuose atsiskleidžia daugiau pasąmoninės asmenybės dalies – ir todėl, iš vienos pusės, sunkiau su šia asmenybės dalimi bendrauti, bet, iš kitos pusės, ji daugiau žada tikros psichologinės brandos prasme. Bet kuriuo atveju aišku, jog artimi santykiai pasižymi „regresyvine“ galia – ir tik, kalbant E. Eriksono [7] žodžiais, nuo „etinės galios“ priklauso, ar mes pakilsime iš šios regresijos labiau subrendę ir sustiprėję dvasiškai, ar pasilaidosim po pasąmoninių egocentriškų vidinių impulsų lavina.

E. Eriksono analizė vaizdžiai parodo, kad paauglys yra egocentriškame *vystymosi etape* ir neturi etinės galios išspręsti intymiuose santykiuose kylančių problemų, nes jis ar ji šiuo asmeninės tapatybės ieškojimo periodu tebėra problema sau pačiam ar pačiai.

Gerai žinoma, kas nutinka tarp dviejų egocentriškame vystymosi etape esančių, ar tuo pačiu ir neurotiškai egocentriškų žmonių. Vienas jaučiasi kaip auka „egoisto“ rankose, pyksta, tačiau tuo pat metu yra ir vaikiškai prisirišęs prie kito. Tai gerai žinomi „meilės-neapykantos“ santykiai, kuriuose, kaip parodo ikivedybinių draugysčių statistika, neapykanta nugali ir santykiai nutrūksta. Be to, šis konfliktas pasižymi gan skausminga savybe, kurią E. Eriksonas aprašo sausais, tačiau visa apimančiais terminais: „didelė seksualinio gyvenimo dalis iki įsipareigojimų pasižymi savęs ieškojimu, arba yra dominuojama falinių ar vaginalinių siekių, kurie seksualinį gyvenimą padaro panašų į lyčių mūšį.“ [7, p. 264] Kad šis „mūšis“ gali būti labai skausmingas, nesunku suprasti prisimenant, kad ir suaugęs žmogus lengvai įsižeidžia, kada užgaunamas jo arba jos įvaizdis; tačiau lytinės tapatybės įžeidimas, – t.y. suabejojimas, ar žmogus yra pakankamai „vykęs“ kaip vyras ar moteris, – yra ypa-

tingai traumuojantis. Jei du jauni žmonės stoja į „lyčių mūšį“, vienas jų bus „nugalėtojas“, o kitam bus priklijuota „pralaimėjusiojo“ etiketė seksualinės „viršenybės“ ar „menkumo“ prasme. Amerikiečių psichoterapeutė M. Pipher [31] aiškiai parodo, kokia tragiškai skausminga yra ši „pralaimėjusiojo“ padėtis – to, kuris įsitraukė į intymius santykius, bet buvo paliktas dažniausiai dėl trečio asmens. Merginos, iširus intymiems santykiams, dažnai išgyvena rimtą depresiją, lydimą minčių apie savižudybę, valgymo sutrikimų, piktnaudžiavimo alkoholiu ar pavojaus įnikti į narkotikus. Nutrūkę santykiai veda į savo paties įvaizdžio praradimą, o depresijos pagrindu tampa pažeista savigarba – klasikinis psichinis fenomenas [20]. M. Pipher [31] aprašomos mergaičių istorijos patvirtina aukščiau pateiktą išvadą, jog lytiniai santykiai paauglių, jiems nepasiekus psychoseksualinės brandos, niekada nėra saugūs, o daugeliu atvejų kelia rimtą pavojų psichinei sveikatai ir sėkmingai jaunos asmenybės raidai.

Be neišvengiamos traumos savo paties įvaizdžiui, kuri atsiranda lytiškai intymiems santykiams neišvengiamai iširus, žymus egzistencinės psichiatrijos atstovas R. May [24] dar pačiame seksualinės revoliucijos įkarštyje atkreipė dėmesį į tam tikrą paradoksą: nors seksualinė laisvės funkcija buvo sumažinti kaltės jausmą ir įtampą dėl nesugebėjimo laikytis griežtų moralės normų, nors „išorinis nerimas ir socialinė kaltė sumažėjo, vidinis nerimas ir kaltė padidėjo. Ir tam tikra prasme pastaroji įtampa yra labiau sargdinanti“. Tokią vidinę įtampą, pasak R. May [24], liudijo dažnėjanti impotencijos problema, atspindinti į lytinius santykius įsitraukusių berniukų sumažėjusį pasitikėjimą savimi.

Kaip rodo Lietuvoje atlikti tyrimai, ankstyvas lytinis gyvenimas yra skaudi patirtis paaugliams. Beveik ketvirtadalis (23,4 proc.) lytiškai aktyvių berniukų ir daugiau nei trečdalis (38,1 proc.) mergaičių patyrė su ja susijusius skaudžius išgyvenimus [35, p. 69].

Didelė dalis vaikų gailisi pradėję lytinius santykius. Du trečdaliai visų seksualiai aktyvių paauglių į klausimą: „Jei jūs jau turėjote lytinius santykius, ar norėtumėte, kad to nebūtų įvykę“, atsakė „taip“. Didesnis procentas atsakusių „taip“ buvo tarp mergaičių [34, p. 5].

Vadinasi, lytiniai santykiai paauglystėje asmeninės tapatybės jausmo formavimosi metu yra amžiaus atžvilgiu netinkami.

Susilaikymas padeda išvengti emocinių traumų ir intelektualinių interesų susiaurėjimo

Atsisakius ankstyvos lytinės patirties paauglystėje, ne tik atsiranda laiko ir erdvės asmeninio identiteto formavimuisi, bet ir apsisaugoma nuo emocinių traumų,

susijusių su neišvengiamu santykių iširimu. Asmens tapatybės formavimuisi, kurio metu, pasak E. Eriksono [7], esminį vaidmenį atlieka gebėjimas tapti produktyviu ir kūrybingu visuomenės nariu, reikia ir laiko, kad būtų pasiekti įvairūs ugdymo tikslai, iš vienos pusės, ir tam tikro lygio laisvės nuo emocinių išgyvenimų, iš kitos pusės. Sh. Bueller [16 p. 174] atliktas tyrimas parodė, kad lytinių santykių turinčios vidurinės mokyklos mokinės skyrėsi nuo susilaikančių nuo lytinių santykių merginų siauresniais interesais ir siauresniu intelektualiniu akiračiu. Z. Freudas [10, p. 95] pateikia savo gyvenimo laikotarpio mokytojų pastebėjimą, jog „seksualinis aktyvumas daro vaikus nemokintinus“. Ši pastaba taip pat tinka ir paaugliams, turint omenyje emocinį „meilės ir neapykantos“ santykių dramos intensyvumą, vykstant nebrandžių seksualinių santykių „genitalinam mūšiui“.

PSO duomenimis, medicinos mokslo įrodyta, kad jau pati lytinė branda yra veiksnys, didinantis depresijos riziką. Melburne, Australijoje, Sietle ir JAV atliktos tarptautinės studijos rezultatai rodo, kad mergaitės, kurioms lytinis brendimas prasidėjo anksti, buvo du kartus labiau linkusios į depresiją negu mergaitės, kurios dar nebuvo pradėjusios lytiškai bręsti ar berniukai [30]. Lytinis aktyvumas depresijos tikimybę dar labiau sustiprina. R. E. Rector, K. A. Johnson [33] 2003 m. atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 6500 paauglių, reprezentuojančių visas Jungtines Valstijas, parodė, jog 25,3 proc. seksualiai aktyvių paauglių mergaičių jaučiasi prislėgtos visą ar beveik visą laiką, kai tuo tarpu tokio pat amžiaus merginų tarp seksualiai neaktyvių jaučiasi tik 7,7 proc. Atitinkamai, 8,3 proc. lytiškai aktyvių berniukų jaučiasi nuolat prislėgti ir tik 3,4 proc. tokios būsenos yra seksualiai neaktyvūs paaugliai. Tyrimo autoriai daro išvadą, jog ankstyva lytinė patirtis dar labiau pablogina paauglių emocinę būseną ir priartina prie depresijos ar net savižudybės [33, p. 5].

L. Jaruševičienė [19] nustatė požiūrio į mokymąsi ir paauglių lytinio aktyvumo priklausomybę. Tarp paauglių, teigiamai vertinusių mokymąsi, mažiau tiriamoje grupėje buvo lytiškai aktyvių. Tarp lytiškai aktyvių vaikinių neigiamai vertino mokymąsi 26,5 proc., o neturėjusių lytinių santykių 6,3 proc. respondentų. Merginų grupėje šie rodikliai 8,7 proc. ir 3 proc. Žymiai didesnė dalis neturėjusių lytinių santykių merginų patvirtino, jog jos tikslingai sieks aukštojo mokslo po mokyklos nei lytiškai aktyvių [19, p. 65].

Lytinė abstinencija, kaip laisvės pasirinkti sutuoktinį be prievartos prielaida

Emocionaliai nestabiliam paaugliui emocinio saugumo teikiamų privalumų sąrašas nesibaigia palankesnėmis

gero išsilavinimo įgijimo galimybėmis. K. Horney [18, p. 103] palygina santuoką su dvejomis motyvacijomis įlipti į medį: vieną gali vesti troškimas pasigėrėti iš viršaus gražiu kraštovaizdžiu, o kitas tai padarys iš baimės bėgdamas nuo vilko. Įsitraukusiems į intymius santykius paaugliams, „vilkas“ yra išsiskyrimo pavojus: traumas likti vienam baimė, baimė būti „nugalėtam“ seksualinėse rungtynėse, baimė likti nereikalingam ir nuvertintam. Visos šios baimės sukuria emocinio nesaugumo būseną, kuri priverčia paauglius atsakyti pasirinkimo laisvės. Tik tuomet, kai asmeninė vertė nėra pastatyta ant kortos, žmogus gali mąstyti, svarstyti ir laisvai pasirinkti partnerį santuokai. Galingos seksualinės emocijos priverčia jaustis psichologiškai nesaugiai ir tai sudaro sąlygas vidinės prievartos galimybei atsirasti, kuri būna pagrindinis motyvas vesti ar tekėti. Būsimo sutuoktinio įvertinimas baigiasi, vos tik prasideda kova dėl saugumo. Tik susilaikymas nuo lytinių santykių suteikia jaunam žmogui laisvę nuo poreikio „nusijausminti“, t.y. mėginti sau įteigti, jog lytiniai santykiai „nieko nereiškia“ ir yra tik laisvai pasirinktas „nuotykis“. Tačiau savo kūno nuvertinimas neišvengiamai reiškia ir paties savęs nuvertėjimą; tik neįsivaikęs baimės dėl išsiskyrimo grėsmės asmuo turi laisvę iš tikrųjų pasirinkti.

Lytinė abstinencija – psichinės sveikatos požymis

V. Franklis [16], panašiai kaip ir E. Eriksonas, taip pat pastebėjo, jog psichoanalizė buvo klaidingai suprantama ir aiškiai suvulgarinama, kai „jauniems žmonėms buvo aiškinama apie seksualinės abstinencijos „žalą“; tokie aiškinimai labai pakenkė, pavyzdžiui, turėjo įtakos neurotiško perdėto rūpinimosi seksualumu atsiradimui“. Pagal pirminę Z. Freudo [13, p. 56] mąstyseną, seksualumo *represija* – kai lytinis potraukis suvokiamas kaip blogas ir pavojingas – sukelia nerimą ir psichologinę disharmoniją. Jei seksualumo galia yra pripažįstama ir sąmoningai suvokiama, tada, pasak Z. Freudo [11, p. 259], ką žmogus su ja daro „neturi reikšmės“: ją galima priimti ar atmesti be jokių neigiamų pasekmių asmenybei. Jos išsižadėjimas, suprantama, reikalauja pastangų, tačiau šios pastangos nekelia žalos psichikai ir, kaip manė Z. Freudas [11], net atspindi neišvengiamą civilizuoto gyvenimo dalį ir sąlygą. Nenuostabu, kad ir E. Eriksonas [7, p. 265] panašiai apibrėžė seksualinę sveikatą: „Žmogus turėtų potencialiai sugebėti pasiekti lytinio orgazmo abipusiškumą, tačiau jis taip pat turėtų gebėti išlaikyti tam tikrą įtampą šioje srityje ir nepasiduoti lytiniam potraukiui, jei emocionaliai viršesni dalykai ar pareigos ir ištikimybės sumetimai to reikalauja“. Kitaip tariant, galėjimas susilaikyti yra psichologinės normos ženklas.

Z. Freudas, kalbėdamas apie seksualinės energijos *sublimaciją*, kaip svarbų civilizuotų pasiekimų žmonių kultūroje šaltinį, mini susilaikymo *vertę*. Nors nebrandus seksualumo supratimas šiuolaikinėje kultūroje buvo didele dalimi veikiamas būtent Z. Freudo pateiktos seksualumo sampratos, kita šio psichologijos klasiko – kuri, tikriausiai, yra gilesnė ir ne tokia prieštaringa jo požiūrio dimensija, atrodo, yra visiškai pamiršta¹. Bet kuriuo atveju, net jei Z. Froidas ir kaltas dėl tradicinių etikos normų sunaikinimo, jo įžvalgos, kaip tos pačios normos, gali būti integruotos į autentišką asmenybės vystymąsi, turi teisę būti branginamos dėl savo tikrosios vertės ir panaudojamos kovojant su vulgarizuotu seksualumo supratimu, kuris mūsų dienomis jau atrodo pasiekė tokį lygį, kad tikrai nustebintų patį seksualinės revoliucijos „tėvą“.

Pasak V Franklio [15], negalime pamiršti, jog egzistuoja tam tikra įtampos ir streso forma, kuri yra gera, o ne bloga, tai – *kūrybinis* stresas. Tai tam tikra įtampos forma, kuri mobilizuoja asmenybę ir paskatina ją siekti rezultatų kur kas aukštesnių nei tie, kurių įmanoma pasiekti dirbant atsipalaidavimo būsenoje – ir mes džiaugiamės patirdami šią kūrybingą įtampą, nes ji yra prisotinta prasmės. Stresas, kurį jaunam žmogui sukelia poreikis susilaikyti nuo seksualinių santykių, priklauso taip pat šiai įtampos kategorijai. Jis labiau sustiprina vidines galias, o ne jas sunaikina, panašiai kaip, pasak Franklio, pastato statybų metu ant arkos uždėtas svoris

¹ Gali kilti klausimas, kokios yra šio psichoanalizės „klaidingo supratimo“, „klaidingos interpretacijos“ ir „vulgarizacijos“ priežastys, kurias akcentuoja E. Eriksonas ir V. Franklis. Norint atsakyti, reikėtų giliai išanalizuoti Z. Freudo mąstysenos prieštaravimus – ypač pesimistinį jo požiūrį į žmogaus prigimtį, jo netikėjimą, kad „eilinis žmogus“ gali laikytis tokių aukštų moralės standartų, kurių jis pats galėjo laikytis (sic!), kaip atsiskleidžia jo laiškuose šveicarų pastoriumi ir psichoanalitikui O. Fisteriui (Oscar Pfister) jo troškimą tapti žymiu, įsijungiant į skandalingą pokalbį apie vaikų seksualinius „iškrypimus“ bei bendrą teorinį žmogaus asmenybės prilyginimą geidulingam apetitui. Visa tai, drauge su jo priešišku krikščioniškai moralei, kuri, pagal jo supratimą, vykdė *represinę* seksualinės etikos discipliną (t.y. jis neprieštaravo pačiai disciplinai; galima ginčytis, kiek teisingas buvo jo požiūris, kad visa katalikiška dvasinė disciplina buvo iš tiesų represinė), „turėjo paklausa“ dekadentinėje ir pesimistinėje Europos kultūroje tiek prieš, tiek ir po Pirmojo pasaulinio karo bei pasitaravo „normalizuojant“ ne vien tik seksualumą iš esmės, bet ir *bet kokią* seksualumo formą, kaip atskleidžia Alfredo Kinsio (Alfred Kinsey) „seksualinių išraiškų“ (ir jų „lygybės“) ar „homoseksualumo skalės“ teorijos. Tačiau čia jau akivaizdžiai buvo nepaisoma kilnesnės, blaivesnės ir, žinoma, išmintingesnės Z. Freudo mąstysenos dalies: jo entuziazmo ir didžiavimosi civilizacijos pasiekimais, jo pagarbos „gebėjimui pakilti aukščiau pirminių instinktų lygio“ ir jo paties aukštų moralės normų (tam tikro Z. Freudo charakteryje pastebimo asketizmo vėlesnėse psichoterapeutų kartose ilgėjosi gerai žinomas medicinos istorikas Henris Elinbergeris (Henri Ellinberger).

jos nesusilpnina, bet ją sutvirtina. Žmogui reikia lavinti savo gebėjimą pakilti virš „pirminių instinktų“ – ir net Z. Freudas gyrė savo pacientus už šį sugebėjimą.

Priešingai nei seksualinis aktyvumas, abstinencija ir ištikimybės idealo siekimas yra paauglystės laikotarpiui labiau tinkami – kadangi paauglio mąstymas, pasak E. Eriksono [7, p. 263], linkęs siekti idealų – net jei jų kokybė ir prasmė atrodo nežymi. V. Franklis (1986) taip pat pabrėžia paaugliams būdingą jaunatvišką idealizmą ir entuziazmą.

Išoriniai veiksniai, trukdantys plisti lytinio susivaldymo tradicijai

K. Wojtyła pažymėjo [40], jog žmogus iš prigimties geba atlikti aukštesnio lygio negu instinktyvius veiksmus. Jis geba šitaip ir seksualinėje srityje. Tačiau dirbtinai seksualiai įmagnetinta aplinka daugeliu atveju neleidžia žmogui laisvai apsispręsti, nes tapo žmogaus seksualinio elgesio kontrolės mechanizmu.

„Sekso“ terminas pradėtas vartoti praėjusio amžiaus penktajame dešimtmetyje bendrinėse vokiečių ir anglų kalbose [27, p. 57]. Ir po truputį įsigalėjo ne tik kitose kalbose, bet ir tapo kaip vienas iš pagrindinių žmogaus lytinės elgsenos kontrolės instrumentų. M. Foucoult [9, p. 120] nuomone, „sekso“ sąvoka leido pagal dirbtinai sukurtą tvarką pergrupuoti anatominius elementus, biologines funkcijas, poelgius, pojūčius bei malonumus, šiam fiktyviam junginiui leido funkcionuoti kaip kauzaliniam principui, visur esančiai prasmei, paslapčiai, kurią privalo viešai demonstruoti. Seksas tai – dirbtinai sukurtas ir įsivaizduojamas seksualumo taikiny, per kurį privalo pereiti kiekvienas, mėginantis savyje susivokti ir pasiekti savo identitetą, nes „impulso jėga seksas jį sujungia su ypatinga asmens istorija“. Lytinė trauka yra duota žmogui kaip kūrybos potencialas, pats žmogus ją aktualizuoja. *Sekso kontrolė* žmogui – tai primestinė, dirbtinai sukurta prigimtinės lytinės traukos aktualizavimo būtinybė siekiant išgauti iš žmogaus ne kultūrinį kūrinių ar palikuonį, bet išnaudoti žmogų kaip vartotoją ir padaryti iš jo, kaip sako A. Paškus [28], „standartizuotą rinkos prekę“. E. Eriksonas [7, p. 266] taip pat pripažįsta, kad net jei psichoanalizė ir buvo iš dalies atsakinga už „panseksualizmą“ antroje dvidešimto amžiaus pusėje, tačiau būtent tie, kurie „norėjo taip interpretuoti jos mokymą“, iš seksualumo sukūrė „daugeliui žmonių naują priklausomybę ir naują prekę.“

Lytinė trauka, kaip egzistencijos sąlyga, iš vienos pusės, ir meilės bei kūrybos potencialas, iš kitos, yra neišmatuojamas gėris, jei šie du poliai žmogiškoje būtyje yra neatskiriami ir išreiškiami tam tikroje harmonijoje. Lytinės traukos aktualizavimo kokybė priklauso nuo

to, kaip žmogus įsmenina šią potenciją – kaip gėrį ar kaip blogį. Šiandieninėje seksualizuotoje masinėje kultūroje žmogaus lytinė trauka, fizinis gėrio šaltinis, tapo didžiausių spekuliacijų auka. Nė vienas žmogus (tiek vyras, tiek moteris) negali likti abejingas(-a), kai natūralūs lyčių seksualinio jautrumo principai išviešinami ir įtaigiai paverčiami gatvės atributu. Niekam į galvą neateitų mintis tausti tai, kas yra tapę vieša, bendra ir virtę gausą ir perteklių simbolizuojančiu prekiniu kodu. Dirbtinai sukurtoje sekso tradicijoje seksualumas yra tai, kas bendra visiems, tai, ko nereikia saugoti nuo pašalinių žvilgsnių, tai, kas neapsiriboja asmenine žmogaus erdve. Lytinė trauka, dirbtinai sukurtų išorinių dirgiklių skatinama, žmoguje nuolat sukelia psichofizinę įtampą, todėl reikalauja neatidėliotinos iškvos. Šio neišsenkamo malonumo šaltinio nederu tausti, nereikia stengtis jį įvaldyti, įsmeninti ir perkeisti, greičiau priešingai. Sprendžiant iš viso to, lytinė trauka seksualizuotoje kultūroje subtiliai pristatoma kaip blogio šaltinis žmoguje. Toks iškreiptas pagrindinės žmogaus egzistencijos sąlygos, meilės bei kūrybos potencijos supratimas ne tik žmogų „nusašina“, palieka nemylintį ir nekūrybingą, bet skatina susipriešinimą tarp lyčių: viena lytis kitos atžvilgiu seksualizuotoje masinėje kultūroje pateikiama kaip „apetitą žadinanti“ prekė, trokštanti būti „suvartota“ (moteris – vyrui), į kurią preke paverstoji lytis reaguoja į kitą kaip į blogio įkūnijimą (vyras – moteriai).

Kodėl seksas pavojingas? Pasakyti, kad jis yra svarbiausias ligų plitimo kanalas – tai pasakyti tik dalį (medicininės) tiesos, parodyti tik vieną jo pusę, bet neatskleisti pačios giluminės esmės. Iš tikrųjų po „sekso“ vardu slepiasi *dvigubas melas*. Kai žmogus sako netiesą, jo meile paprastai dalyvauja tik siela. „Seksas“ yra dvigubas melas todėl, kad jis priverčia meluoti ne tik į jo sukurtą įpuolusio žmogaus sielą, bet ir kūną: pastarasis paleistuvystės akto metu demonstruoja meilės ženklus, tačiau virš jo *neplevena meilės dvasia* [32]. Seksas yra esmingai *egoistiškas*. Po meilės (kaip išsižadėjimo) kauke iš tikrųjų slepiasi inkvizitoriškai plėšri *savimeilė*. Seksas – tai *fundamentali* sielos ir kūno *perskyra*, vadinasi, *nedarna, nesveikata, liga, mirties šešėlis gyvenimo šviesoje*. Juk sveikata yra *darnus* sielos ir kūno santykiavimas, o paleistuvystės akte kaip tik to nėra, nes jis *nedoras*. Seksas – tai melas, apsirengęs tiesos rūbais, tai meile apsimetęs egoizmas, nes čia savimeilės meile murkdosi ne tik žmogaus *siela*, bet ir *kūnas*.

Lytinio auklėjimo svarba lytinio susivaldymo ugdymui(-si)

Seksas – tai kūno valdžia sielai, geidžiančiosios dvasios mąstančiajai, priešinga meilei, kuri yra sielos

valdžia kūnui ir mąstančiosios dvasios geidžiančiajai [32]. Jeigu vaikas ar mergina neturės valios valdyti savo lytinio instinkto, jam nepadės jokios žinios apie „apsisaugojimo technikas“. Todėl kad jie *ne(be) turi valios* elgtis pagal tą žinojimą. Vadinasi, *valia* yra savotiška gyvybę vienijanti ir palaikanti dvasia. Kadangi jauno žmogaus valios savybės dar silpnai išvystytos, į lytinį švietimą, mokantį „saugaus ar saugesnio“ sekso, belieka žiūrėti kaip į jauno žmogaus *dvasinį* ir *fizinį žalojimą*. Savo poveikiu jaunam žmogui jis tolygus alkoholio ar narkotikų poveikiui, nes taip pat svaigina. Jeigu jie tai daro tarpiskai, per kūną (poveikis pastebimas greičiau), tai lytinis švietimas veikia atvirkščiai: sielą svaigina tiesiogiai, kūną žalodamas tarpiskai.

Lytinis švietimas ir lytinis auklėjimas – ne tas pats. Pirmojo pagrindas – *žinios*. Antrojo – *valia*. Lytinis švietimas pedagoginiu požiūriu būna rezultatyvus, jeigu jau yra pasiektas tam tikro lygio lytinio auklėjimo tikslas – *valia* [32]. Lytinio auklėjimo, skirtingai nuo lytinio švietimo, svarbiausias tikslas yra ugdyti *kūno paklusnumo sielai tradiciją*, kuri be atitinkamos valios negalima. Fr.V. Forsteris rašė [8, p. 105-106]: „Seksualių dalykų aiškinimas nėra nesaugojo, jei žemesniųjų impulsų galia nėra supančiota universalus ir planingo auklėjimo, ypač *stiprios valios* gimnastikos. Paruošti valia lyties instinktui sutikti yra *tūkstantį kartų* svarbiau, nekaip priruošti intelektas ... <...> ... Tuo nesakau seksualį aiškinimą esant nereikalingą, tik reiktų pavesti jam visame lyties auklėjime *antraeilę* rolę, ne svarbiausiąją, kaip daro daugybė *modernių* pedagogų“. Kaip žinia, alkoholis bei kitos narkotinės medžiagos yra ir vaistai, t.y. gydo. Tą patį galime pasakyti ir apie lytinį švietimą, kai jis „pateikiamas“ atitinkamomis dozėmis, tam tikru laiku, būdu bei formomis. Pagrindinė sąlyga – lytinio auklėjimo būdu išugdyta valia turi būti *pajėgi valdyti* lytinio švietimo keliu įgyjamų žinių kurstomus geidulius ir fantazijas. Kitaip tariant, valia, kaip lytinio auklėjimo rezultatas, turi lenkti žinias, kaip lytinio švietimo išdavą. Priešingu atveju lytinio švietimo keliu įgyjamos žinios paralyžiuoja valią.

Aristotelis [1, p. 321-322] „lytinio švietimo“ klausimu dar kategoriškesnis: „Įstatymų leidėjas privalo *valstybėje* apskritai *nepalikti vietos nešvankioms kalboms*, kaip ir kitiems dalykams (nes jei lengvapėdiškai kalbami nepadorūs dalykai, randasi polinkis juos daryti), o ypač jaunuolių tarpe, kad jie nei kalbėtų, nei girdėtų ką nors panašaus. <...> Jaunuoliams nederėtų leisti žiūrėti nei jambų, nei komedijų, kol jie sulauks to amžiaus, kai leidžiama puotauti drauge su kitais ir pasigerti, ir kol „auklėjimas padarys juos visus nejautrius iš šių dalykų

kylančiai žalai". Tos pačios nuomonės ir M. Aurelijus [2, p. 52].: „Reikia atsisakyti ne tik nebūtinų darbų, bet ir nebūtinų minčių. Juk jeigu nebus nereikalingų minčių, tai jų nelydės ir nereikalingi poelgiai“. Vadinasi, ne be reikalo žmogaus dorumą mūsų protėviai saugojo kaip akies vyzdį.

Ugdymas – sudėtingas meilės menas, subtiliai derinantis reikalavimą, kaip prievartą, su savęs išsižadėjimu vardan laimingos (kiek ji gali būti laiminga šioje žemėje) mokinių ateities. J.A. Komenskis [21, p. 289] tvirtino, jog tas „... kas ryžtasi su jaunuomene žvejoti dorybes, turės ją, iš vienos pusės, griežtumu lenkti prie baimės ir nuolankaus paklusnumo, o iš kitos – gerumu kelti prie meilės ir nuotaikingo žvalumo. Laimingi tie, kas gali suderinti tokias priešingas priemones. Laiminga jaunuomenė, turinti tokius auklėtojus!“

Žmogus skirtingai nuo kitų gyvų būtybių turi ne tik žemesnius, bet ir aukštesnius „instinktus“ – nenumaldomą tiesos, gėrio ir grožio troškimą. Tai *esminis* jo prigimties faktas, ant kurio pamatų visą savo žygi ir stato ugdymas. Lytinis švietimas – tai *liga mirčiai*; tai mirties šmėkla, prisidengusi gyvybės skraiste, kuri labai dažnai vadinama „sveiku gyvenimo būdu“.

Kaip žinia, ugdant drausti negalima, nes bet kuris draudimas proto veikimą kreipia draudimo kryptimi. Tačiau ir leisti negalima, nes tai vėlgi pražudys vaiką. Todėl grįžtame prie *gyvenimo prasmės* klausimo. Visokios šiandien jaunimo tarpe išplitusios svaiginimosi formos pirmiausia yra *gyvenimo tikslo stokos išdava*. Gyvenimas be tikslo – *neprasmingas*. Žmogus, kaip pilnutinė būtybė, nesitenkina vien tik grynuoju buvimu. Būtent todėl, anot V. E. Franklio [14, p. 101], „yra įvairių kaukių, apgaulingų išorių, kuriomis dangstomas egzistencinis vakuumas. Kartais žlugdomą prasmės siekimą kompensuoja noras valdyti, net primityviausia noro valdyti forma – pinigų geismas. Kitais atvejais žlugdomą prasmės siekimą išstumia malonumų troškulys. Kaip tik todėl egzistencinė frustracija dažnai kompensuojama seksualumu. Pastebėta, jog seksualinis libido įsišėlsta egzistenciniame vakuume“.

Šiandieninės AIDS, alkoholizmo, narkomanijos, sekso ir t.t. problemos yra ne lytinio švietimo, bet gyvenimo prasmės stokos klausimai mokykloje ir visuomenėje. Paauglystės metais vaikas patenka tarp vadinamų „egzistencinių žirklių“ [32]. Ugdytojų pareiga – padėti paaugliui(-ei) spręsti naujo, artėjančio gyvenimo prasmės klausimus, nes tik tada ir mokymas(-is) įgis prasmę. Lytinio švietimo žinios šioje situacijoje veda priešinga linkme. Juolab, kad ir mokslininkai, tiriantys paauglių lytinę elgseną, pastebėjo, jog seksualiai aktyvūs paaug-

liai nelinkę keisti savo seksualinės elgsenos po lytinio švietimo programų [5].

Pasakytos mintys nereiškia, kad mokykloje negalima kalbėti įvairiais lytinio gyvenimo klausimais. Jeigu toks pokalbis tampa neišvengiamu ir būtinu, reikia kalbėti drąsiai, paprastai, pokalbio forma, vieta, laikas, būdas, maniera, stilius ir t.t. turi būti kruopščiai apgalvoti, atsižvelgiant į tai, su kokio amžiaus ir išsiauklėjimo vaikais bus kalbama. Galima kalbėti ir su visa klase. Tačiau tokiam pokalbiui reikalinga aukšta mokytojo *pedagoginė* (o ne medicininė) *kompetencija*. Nevertėtų pamiršti, kad svarbiausias mokyklos uždavinys šioje srityje yra *lytinis auklėjimas*, o ne *švietimas*.

IŠVADOS

1. Lytinė trauka, kaip žmonijos išlikimo sąlyga, meilės ir kūrybos potencialas, yra gėris. Nuo žmogaus asmeninio apsisprendimo, seksualumo integravimo į meilę priklauso jos suvokimas ir išraiška: kaip gėrio ar kaip blogio. Brandus seksualumas yra žmogaus lytiškumo išraiška ir pasižymi šiomis savybėmis: valdomas dorinės valios pastangomis, yra integralus, intymus, neatsiejamas nuo įsipareigojimų kitam asmeniui, t.y. meilės ir prokreacijos.

2. Paauglystė – asmeninio identiteto formavimosi žmogaus gyvenime periodas, reikalaujantis laiko ir ramybės. Ankstyvas lytinis aktyvumas pažeidžia asmens savigarbą ir savivertę. Todėl lytinis gyvenimas šiam laikotarpiui yra netinkamas, nes gali sužlugdyti asmenines tapatybės paieškas.

3. Lytinis susivaldymas yra gebėjimo integruoti lytinę trauką į meilę ir mylėti sąlyga. Jis padeda išvengti emocinių traumų, intelektualinių interesų susiaurėjimo ir palieka laisvę pasirinkti sutuoktinį be prievartos. Todėl lytinis susivaldymas, tai – psichinės sveikatos požymis.

4. Seksualizuota masinė kultūra, kaip išorinis žmogaus seksualumo kontrolės mechanizmas, iš vienos pusės, ir lytinis švietimas, iš kitos, yra du svarbiausi išoriniai veiksniai, trukdantys plisti lytinio susivaldymo tradicijai. Lytinis švietimas yra tikslingas tik tada, kai lytinio auklėjimo pagalba asmenyje yra iš(si)ugdyta dorinė valia.

Literatūra

1. Aristotelis. Politika. V.: Pradai; 1997.
2. Aurelijus M. Sau pačiam. V.: Vyturis; 1997.
3. Berdiajev N.A. Filosofija pola i liubvi. M.: Prometej; 1989.
4. Coleman G. D. Human sexuality. An All- Embracing Gift. NY.: Alba House; 1997.
5. DiCenso A., Guyatt G., Willan. A. Interventions to reduce unintended pregnancies among adolescents: systematic review of randomised controlled trials. British Medical Journal. 15 June 2002;324:1426-1430.

6. Davidavičienė A.G. Paauglių narkotikų vartojimas Lietuvoje ir Europoje. ESPAD Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo projektas Europos mokyklose. Tyrimų medžiaga. V: Efrata; 2004.
7. Erikson E. Childhood and Civilization. New York: W.W. Norton & Co; 1963.
8. Fiorsteris Fr.V. Seksualė etika ir seksualė pedagogija. Š.: Vilties draugijos leidinys;1923.
9. Foucault M. Seksualumo istorija. V.: Vaga; 1999.
10. Freud S. Three Essays on Sexuality (1905), cituojama iš On Sexuality, The Penguin Freud Library, vol.7, 1991.
11. Freud S. Contributions to the Psychology of Love II (1912), cituojama iš On Sexuality, The Penguin Freud Library, vol 7, 1991.
12. Freud S. An autobiographical Study. New York: Norton, 1963.
13. Freud S. The Claims of Psychoanalysis to Scientific Interest (1913), cituojama iš Historical and Expository Works on Psychoanalysis, The Penguin Freud Library, vol. 15, 1993.
14. Frankl V. E. Žmogus ieško prasmės. V.: Katalikų pasaulis; 1998.
15. Frankl V. E. Psychotherapy and Existentialism. New York: Touchstone; 1967.
16. Frankl V. E. The Doctor and the Soul. New York: Vitage House; 1986.
17. Fromas E. Menas mylėti. Meilės menas. V.: Asveja; 1999.
18. Horney K. Neurotic personality of our time. New York: Norton; 1937.
19. Jaruševičienė L. Paauglių lytinė elgsena ir reprodukcinės sveikatos priežiūros galimybių vertinimas. Daktaro disertacija. K.: KMU; 2000.
20. Kaplan and Sadock's. Synopsis of Psychiatry. London.: William&Wilkins; 1994.
21. Komenskis J. A. Pedagoginiai raštai. K.: Šviesa; 1986.
22. Lietuvos AIDS centras, ALF. Nacionalinės AIDS programos vertinimas. 2004. Prieiga internete http://politika.osf.lt/visuomenes_sveikata/dokumentai/AIDS_programos_vertinimas.pdf.
23. Maceina A. Pirminės kultūros pagrindai. Raštai, I T. V.: Mintis; 1991.
24. May R. Love and Will. New York: Dell; 1969.
25. Narbekovas A., Meilius K. Biotechnologijos: pagalba ar iššūkis santuokai kaip institucijai? Sveikatos mokslai, 2002;12(2):84-92.
26. Parama veiksmingam ir koordinuotam jaunų žmonių sveikatos ir raidos stiprinimui Lietuvoje, 2005. Prieiga internete http://jaunimosveikata.vvspt.lt/doc/Project_1_lt.pdf. Žiūrėta 2006-06-14.
27. Paškus A. Žmogaus meilės. V.: Katalikų pasaulis; 1995.
28. Paškus A. Kunigo meilė. V.: Valstiečių laikraštis; 1996.
29. Popiežiškioji šeimos taryba. Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės. Kaunas: LIC „Už gyvybę“; 2001.
30. PSO, Jungtinių Tautų AIDS programa, Jungtinių Tautų gyventojų fondas. Matomi, bet negirdimi, 2005. Prieiga internete http://www.jppl.vvspt.lt/doc/PSO_UNAIDS_UNFPA_Matomi_bet_negirdimi.pdf (žiūrėta 2005-12-10).
31. Pipher M. Saving Ophelia. Saving the Selves of Adolescent Girls. NY: Ballantine Books; 1995.
32. Pukelis K. Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos. K.: Versmė; 1998.
33. Rector R., Johnson K. A., Noyes L.R., Martin S. The harmful effects of early sexual activity and multiple sexual partners among women: a boob of charts. Washington.The Heritage Foundation; 2003.
34. Rector R.E., Johnson K.A. Noyes L.R. (2003). Sexually Active Teenagers are more Likely to be depressed and to attempt suicide. A report of The Heritage Center For data Analysis. The Heritage Foundation. Washington; 2003.
35. Ustilaitė St. Paauglių lytiškumo raiška ir jos psichopedagoginės korekcijos prielaidos. Daktaro disertacija. V.: VPU; 2001.
36. UNDP, UNDF, UNICEF. Youth Friendly Services in Lithuania. Prieiga internete http://jaunimosveikata.vvspt.lt/doc/YFS_project_document.pdf. Žiūrėta 2004-01.
37. Unwinn J. D. Sex and Culture, London: Oxford University Press, 1934, vii, cit. iš Bulletin, Nachrichten aus dem Deutschen Institut für Jugend und Gesellschaft, 2005, 9.
38. Žukauskienė R. Raidos psichologija. V. Margi raštai; 1998.
39. WHO regional strategy on sexual and reproduction health. Copenhagen, November, 2001. Prieiga internete <http://www.euro.who.int/document/e74558.pdf>. Žiūrėta 2005-12-10.
40. Wojtyła K. Meilė ir atsakomybė. V.: Alka, 1994.

THE ROLE OF SEXUAL ABSTINENCE IN THE PROCESS OF PSYCHOLOGICAL MATURATION

B. Obelenienė, K. Pukelis, G. Vaitoška

Summary

Key words: self-control, sexual abstinence, sexuality, mature sexuality, sexual attraction, personal identity.

Abstract

Sexual activity of adolescents leads to many medical, social and cultural problems; moreover, historical analysis demonstrates that sexual permissiveness has hindered the development of concrete civilizations in the past and continues to exercise important influence in the present. Various sexual risks prevention programs usually address only three major consequences of risky sexual behavior: teenage pregnancy, AIDS and other STD's. However, famous psychoanalysts and educators point to the negative influence of early sexual activity for the psychological and ethical maturation of adolescents. Sexual attraction is a physical good which becomes a moral good only when it is personalized and transformed into such through love and responsibility. Sexuality is the manifestation of human generativity which can express itself, depending on the level of the personalization of sexual attraction, either as mature sexuality or as uncivilized biological power untouched by love and responsibility. The current cultural environment, because of its high degree of erotization and the emphases on impersonal sex, hinders the spread of the culture of sexual self-control. Renunciation of early sexual activity not only protects from the psychic traumatization because of the inevitable short-term character of adolescent sexual relations, but also ensures the freedom for the development of both, personal identity and academic/spiritual formation, which provides an important bases for the successful future life of the young adult. Ability for sexual abstinence is a sign of psychological health; it is the inevitable condition for the successful integration between passion and love. The power of the will is an important tool for self-control of the maturing individual; this power, however, can be helped to develop by the integral formation of personality, and not just by sexual education.

Correspondence to: b.obeleniene@smf.vdu.lt

Gauta 2007-01-18